

معرفی کتاب دین ژاپن: یکپارچگی و چندگانگی

کامران فانی
کتابخانه ملی ایران

دین ژاپن: یکپارچگی و چندگانگی، نوشته اچ بایرون ارهارت، ترجمه ملیحه معلم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۴، ۲۲۴ صفحه، وزیری، ۱۳۵۰۰ ریال.

کشور ژاپن پس از قرن‌ها انزوا، در نیمه قرن نوزدهم ناگهان سر برآورد و به سرعت صنعتی شد. در جنگی جهانی شرکت کرد و در آن شکست خورد، سپس قد راست کرد تا به صورت قدرتی جهانی درآمد و همگی این ماجرا در مدت کوتاهی یکصد سال صورت پذیرفت. امروزه به ژاپن به صورت «معجزه آسیا» نگریسته می‌شود، زیرا تنها ملت غیر غربی بود که برای نخستین بار به صورت کشوری نیرومند و صنعتی و جدید درآمد. نویسندگان بسیاری در پی کشف آن برآمده‌اند که چگونه ژاپن معیار جهان سومی را در هم شکسته است؟ در این میان کمتر کسی به نقش دین و تأثیر آن در این سیر تحول و دگرگونی توجه کرده است. اینک جای خوشوقتی است که کتاب *دین ژاپن: یکپارچگی و چندگانگی* نوشته اچ. بایرون ارهارت^(۱) با ترجمه ملیحه معلم به همت انتشارات سمت انتشار یافته است. خانم معلم که قبلاً کتاب *ادیان شرقی در امپراتوری روم*، نوشته فرانتس کومون را که از آثار ارزشمند کلاسیک در حوزه دین پژوهی جهان باستان است به فارسی ترجمه کرده بود، اینک نیز کتاب *دین ژاپنی* را در نهایت دقت و صحت و با نثری شیوا و روان به زبان فارسی برگردانده است. مخاطب این کتاب هم عامه خوانندگان و هم دانشجویان و استادانی هستند که به ژاپن‌شناسی یا دین‌شناسی علاقه‌مندند. به گفته مؤلف کتاب «ضمن اینکه عامه خوانندگان می‌توانند به مثابه نخستین گام در شناخت عمیق‌تر دین ژاپن از آن بهره ببرند، دانشجویان و استادان نیز می‌توانند از آن برای ترفیق مطالعات تخصصی خود استفاده کنند» (ص ۶).

کتاب *دین ژاپن* پس از مقدمه‌ای مفصل در باب مضامین پایدار در تاریخ دین

ژاپنی، در سه بخش به شکل‌گیری دین در ژاپن، تحول و گسترش آن و سرانجام به تحجر و تجدید حیات دین در ژاپن می‌پردازد. نخستین امری که خواننده را به شگفتی می‌اندازد این است که هیچ دین نظام‌مند واحدی که بتوان آن را «دین ژاپنی» بنامیم، حداقل به آن صورتی که مثلاً به اسلام یا مسیحیت اشاره می‌شود، در ژاپن وجود ندارد. در ژاپن سه دین شینتویی، بودایی و کنفوسیوسی وجود دارد و اکثر مردم ژاپن هم‌زمان به همه آنها اعتقاد دارند، و آگاهانه و ناآگاهانه در مراسم عبادی آنها شرکت می‌جویند. هر فرد ژاپنی در لحظات مختلف زندگی خود در تمام این سه آیین سرنوشت‌ساز ژاپن شرکت می‌کند. او اجرای اعمال دینی را منحصر به یکی از این آیینها نمی‌داند، بلکه آن را مربوط به نیروی مقدسی می‌داند که در مجموع آنها نهاده شده است. در واقع تعامل بین آیینهای ژاپنی شیوه تلفیقی دارد نه جایگزینی. حقیقت مطلب یکسره در ید هیچ کدام از این آیینها نیست. در طی تاریخ ژاپن این تنوع و کثرت به جای آنکه وحدت کلی ملت ژاپن را تهدید و تضعیف کند، آن را قوت بخشیده است. در میان این سه آیین، آیین شینتو بومی ژاپن است؛ آیین بودایی اصل هندی دارد و از طریق چین و کره وارد ژاپن شده است و آیین کنفوسیوسی (و در کنار آن آیین تائویی) مستقیماً از چین به ژاپن آمده است، ولی این دو آیین اخیر را نباید خارجی تلقی کرد. قطعاً هم بودا و هم سنتهای چینی ماهیتی ژاپنی به خود گرفته‌اند و چنان عمیقاً در زندگی ژاپن‌ها ریشه دوانده‌اند که هر روستایی معمولی می‌پندارد که تمام جنبه‌های آن خاص روستای اوست.

در دین ژاپن پنج مضمون پایدار به چشم می‌خورد: (۱) نزدیکی انسان، طبیعت و خدايان؛ (۲) نقش حیاتی دین در نظام خانواده که هم شامل اعضای در قید حیات و هم اعضای متوفی می‌شود، خانه مرکز مهر و ایثار دینی است؛ (۳) اهمیت تطهیر، تعویذ و مناسک عبادی. تطهیر و پاکی، هم جسمی و هم معنوی، در دین ژاپن اهمیتی اساسی دارد؛ (۴) جشنهای محلی آیینهای خاص. این جشنهای دوره‌ای بیانگر حیات جمعی مردم ژاپن و شیفتگی آنان به امور معنوی است؛ (۵) در آمیختگی دین با زندگی روزمره و نقش اساسی آن در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی؛ (۶) آخرین مضمون مهم پیوند دین با دولت و ملت است. عصر جدید ژاپن با «تجدید حیات مسیحی» در ۱۸۶۸ میلادی آغاز شد و دین ژاپنی و ویژگی ملی‌گرایی به خود گرفت و با تار و پود حیات جدید مردم ژاپن در هم تنیده شد. در این دوره بود که در نظام آموزشی ژاپن، آیین شینتویی که در واقع کیش ساده پرستش طبیعت بود و از مشتی اسطوره تشکیل یافته بود، تحول یافت و چون ژاپنی خالص بود به عنوان دین رسمی دولتی پذیرفته شد و جزء بنیادین آن ایدئولوژی شد که پشتیبان

ملی‌گرایی ژاپن بود. در کنار آن آیین کنفوسیوسی که در تعیین نقش خانواده به راه و رسم سنتی از اهمیتی خاص برخوردار بود، استحاله یافت و از یک نظام اخلاقی دینی مبتنی بر تعلیمات حکیمان چینی به یک نظام اخلاقی وطن‌پرستانه بومی درآمد. تلفیق این دو آیین به نحوی فزاینده در مبارزه با هجوم اندیشه‌ها و ارزشهای غربی به کار گرفته شد و زمینه رشد و تحول سریع ژاپن را فراهم آورد.

ژاپن از حیات دینی غنی و خاصی برخوردار است. عقاید و اعمال گوناگون در دین ژاپن شبکه‌ای به هم پیوسته از یک جهان‌بینی کلی را به وجود آورده است که با ایجاد ارتباط بین انسان و یک قدرت الهی یا مقدس، زندگی وی را غنی می‌سازد. اشکال دینی‌ای که واسطه انتقال این قدرت مقدس‌اند، هرچند از لحاظ نوع و تفسیرات تاریخی تا حدی متفاوت‌اند، اصول آنها یکی است و این همه سرنوشت مشترک را برای مردم ژاپن رقم زده است و آن را شالوده وحدت ملی و بستر توسعه و پیشرفت فرهنگی و اجتماعی قرار داده است.

پی‌نوشت

1. Earhart. H. Byron (1974). *Japanese Religion: Unity and Diversity*, Dickenson Publishing Co, California.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی